

УДК: 376.1-056.264:616.89-008.434:398.21

Ю. О. Мальцева

магістрант спеціальності
«Спеціальна освіта (Логопедія,
Спеціальна психологія)»

К. О. Зелінська-Любченко

кандидат педагогічних наук,
старший викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗНМ СЕРЕДЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядається методика дослідження стану розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення.

В статті рассматривается методика исследования состояния развития связной речи детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи

In the article the method of investigation of the coherent development of preschool children with the general underdevelopment of speech.

Ключові слова: діти середнього дошкільного віку, граматична будова мовлення, лексична будова мовлення, звуковимова, зв'язне мовлення, загальне недорозвинення мовлення.

Ключевые слова: дети среднего дошкольного возраста, грамматический строй речи, лексическое строение речи, звукопроизношение, связная речь, общее недоразвитие речи.

Key words: children of middle school age, grammatical structure of language, lexical structure of language, found reproduction, connected speech, the general under development of speech.

Постановка проблеми. Термін «недорозвинення мовлення» використовують для позначення більш низького рівня сформованості певної мовленнєвої функції чи мовленнєвої системи в цілому [4, с. 235].

Під загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) у дітей із нормальним слухом і первинно збереженим інтелектом розуміють таку форму мовленнєвої аномалії, за якої порушено формування усіх компонентів мовленнєвої системи, які відносяться як до звукової, так і до смислової сторони мовлення [1, с. 67].

Провідними порушеннями мовлення у дітей із ЗНМ є засвоєння та використання граматики та лексики рідної мови (Г. Жаренкова, Р. Лалаєва, Р. Левіна, В. Орфінська, Є. Соботович, Л. Спірова, Л. Трофименко та інші) [4, с. 235].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням порушень мовлення займалися такі вчені як Э. Бейн, М. Бурлакова, Т. Візель, Б. Гріншпун, С. Коган, А. Лурія, С. Ляпідевський, О. Правдіна, Ф. Рау, М. Хватцев, Л. Цветкова, С. Шкловський та багато інших.

Загальне недорозвинення мовлення із точки зору причинності і механізмів вивчалось багатьма дослідниками (Г. Жаренкова, Н. Жукова, Р. Левіна, О. Лурія, О. Мастюкова, О. Корнев, Є. Соботович, В. Тищенко, Т. Філічева) [4, с. 237].

Мета статті. Дослідити стан зв'язного мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою дослідження стану мовлення дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення на базі Сумського дошкільного навчального закладу №6 «Метелик» було проведено констатувальний етап дослідження. У дослідженні брали участь 10 дітей віком 4 роки із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Було досліджено такі сфери мовленнєвої діяльності: граматична будова мовлення; лексична будова мовлення; звуковимова; зв'язне мовлення.

На початку дослідження були проведені бесіди з батьками дошкільників, із метою визначення причин порушення мовлення. У шести з десяти матерів вагітність та пологи протікали нормально. Проте у двох матерів спостерігали токсикози у першій третині вагітності. У однієї матері були токсикози на більш пізніх термінах вагітності. Провівши бесіду ще з однією матір'ю з'ясувалося, що пологи були складними та затяжними, що є ймовірною причиною наявного в дитини мовленнєвого порушення.

У своєму дослідженні стану мовлення дітей ми використовували такі методики Ю. Рібцун «Обстеження лексичної сторони мовлення дошкільників із ЗНМ», А. Мальярчук «Обстеження мовлення дітей. Дидактичний матеріал». Обстеження

проводилося за мовленнєвою картою.

Дослідження мовлення дошкільників включало такі етапи: 1) обстеження граматичної будови мовлення; 2) обстеження стану лексичної складової мовлення; 3) обстеження стану звуковимови; 4) обстеження зв'язного мовлення.

Перший етап включає наступні завдання:

Завдання 1.

Матеріал: сюжетні та серійні картинки. *Опис завдання:* За вказівкою логопеда дитина має скласти речення або коротке оповідання з опорою на сюжетні або серійні картинки;

Завдання 2.

Матеріал: малюнки-асоціації слів. *Опис завдання:* скласти речення за опорними словами; скласти речення за окремими словами, розташованими в безладді.

Завдання 3.

Матеріал: сюжетні та предметні малюнки. *Опис завдання:* Логопед пропонує дитині розглянути малюнок та відповісти на запитання. Звідки йдуть діти? Чим ріжуть хліб? Що робить котик?

Завдання 4.

Матеріал: предметні малюнки. *Опис завдання:* Логопед дає вказівку дитині: «я буду називати великі предмети, а ти маленькі» [2].

Другий етап включає в себе такі напрямки:

Стабілізація слухового сприймання. Було використано завдання «Хитрі словечка». *Матеріал:* альбом із зображеннями пар предметів, що позначають слова-пароніми (рак-лак, миска-мишка, Марина-малина; кіт-кит, коза-коса). *Мовленнєвий матеріал:* слова-пароніми, в яких протиставляються звуки: [б]–[г]; [с]–[ш]; [р]–[л]; [и]–[і], [з]–[с]. *Опис гри:* Логопед пропонує дитині розглянути картинку, подані парами. Дитина повинна показати ту з них, яку вкаже логопед.

Завдання «Вірно чи ні?». *Матеріал:* іграшки (лялька, лисичка, котик, ведмедик). *Опис завдання:* Логопед показує дитині іграшку, повідомляє, що буде називати її то правильно, то ні. Дитина уважно слухає, і на правильне називання киває, а на помилкове заперечно хитає головою.

Розуміння різних рівнів лексичних узагальнень. Завдання «Чия іграшка?». *Матеріал:* аркуш із зображенням іграшок різного розміру (великі та маленькі), подані парами (м'яч, пірамідка, літачок). *Мовленнєвий матеріал:* великий–маленький, хороший–поганий, весела–сумна. *Опис завдання:* Логопед розповідає, що якось подружилися слоненя Кім і мишеня Маус. Вони дуже часто граються разом. Дитина має знайти і показати всі маленькі (великі), веселі (сумні) іграшки.

Завдання «Хто що робить?». *Матеріал:* картки із зображенням чотирьох предметів, які виконують одну дію (дівчинка, собачка, курка, котик – *іде*; дитина, поросся, м'яч, ложка біля тарілки – *лежить*; дятел, молоток, дівчинка у двері, коник копитцями – *стукає*, хлопчик, котик, дівчинка, зайчик – *їсть*, котик, бабуся, курочка, дівчинка – *спить*), та двома конфліктними картинками (зайчик сидить, хлопчик стоїть; квітка стоїть у вазі, котик біжить; дівчинка малює, тато читає; котик п'є молочко, дівчинка нюхає квітку; собачка лежить, дівчинка сидить). *Опис завдання:* Логопед пропонує дитині уважно розглянути картинку і показати ті з них, на яких зображена певна дія.

Сформованість видо-родових понять. Завдання «Смачне частування». *Матеріал:* предметні малюнки (яблуко, помідор, сосиска, цукерка); конфліктні зображення (м'ячик, кубик). *Опис завдання:* Логопед пропонує уявити, що до нього прийдуть гості. Дитина має показати серед зображень тільки ті, якими можна погостувати гостей.

Завдання «Допоможи Оленці». *Матеріал:* предметні малюнки (сукня, кофта, куртка); конфліктні зображення (рушник, серветка, каструля). *Опис завдання:* Логопед розповідає, що лялька Оленка не любить складати свої речі, розкидає їх. Дитина має знайти і показати серед малюнків предмети одягу.

Розуміння семантичних зв'язків. Завдання «Літо-зима». *Обладнання:* сюжетні картинки «Зима», «Літо», предметні малюнки до них (зима – сніжинка, сніговик, санчата, рукавички; літо – вишні, метелик, квітка, листочок). *Опис завдання:* Перед дитиною викладають сюжетні картинку, поруч кладуться предметні.

Почергово беручи предметні малюнки, потрібно визначити, якій саме порі року вона відповідає, і покласти під тим чи іншим сюжетним малюнком.

Завдання «Слова-близнюки». *Матеріал:* малюнки із зображенням предметів, які мають ручку (хлопчик, двері, каструля, кошик, парасолька), ніжку (стіл, стілець, гриб, лялька), хвостик (риба, дівчинка, мишка, яблуко, пташка), сюжетні картинки (дощ, хлопчик, собачка – іде, дівчинка стрибає, зайчик біжить; качка, човен, рибка – пливе, хлопчик купається, кішка вмивається; птах, літак, кулька, метелик – летить, хлопчик робить гімнастику, кораблик пливе). *Опис завдання:* Логопед розкладає перед дитиною предметні малюнки однієї групи, називає їх і пропонує показати на всіх зображеннях ручку (ніжку, хвостик) [2; 3, с. 95-103].

На третьому етапі необхідно з'ясувати вміння вимовляти звук ізольовано та використовувати його в самостійному мовленні. Необхідно звернути увагу на недоліки звуковимови: заміна, спотворення або відсутність певних звуків. Потрібно з'ясувати як дитина вимовляє слова з різною складовою структурою, можливо вона переставляє звуки та склади, або вони взагалі випадають.

Під час обстеження вимови звуків у словах потрібно використовувати набір предметних малюнків. Щоб виявити у дитини вміння вимовляти ті або інші звуки мови логопед дає завдання назвати лише ті малюнки в яких є заданий звук (на початку, в кінці, середині слова). Якщо дитина самостійно не може вимовити звук, логопед дає вказівку повторити це слово за ним.

Четвертий етап дослідження. Одним з найпростіших методів дослідження зв'язного мовлення дошкільника є робота з казкою. Можна використовувати такі завдання:

1) Переказ улюбленої казки («Ріпка», «Курочка Ряба», «Солом'яний бичок»). *Матеріал:* сюжетні малюнки. *Опис завдання:* логопед дає завдання дитині пригадати свою улюблену казку, якщо необхідно, можна використати наочну опору, та переказати зміст казки. Під час переказу логопед може задавати навідні запитання, що

полегшить відповідь дитини.

2) Бесіда за змістом казки. *Матеріал:* сюжетні малюнки. *Опис завдання:* логопед проводить невелику бесіду за змістом казки, яку обере дитина.

Проаналізувавши результати обстеження, можна зробити такий висновок.

Порушення граматичної будови мовлення можна поділити на такі порушення:

- чотири з десяти дітей не узгоджують прикметники з іменниками;
- троє з десяти дітей не використовує узагальнюючі слова;
- шестеро дітей не утворює іменники з суфіксом пестливості;
- семеро дітей не використовують у своєму мовленні прийменників;
- половина дітей не узгоджують числівники з іменниками;
- двоє дітей не утворюють іменники у формі множини.

Лексична будова мовлення у всіх дітей недостатньо сформована на експресивному рівні.

Досліджуючи стан звуковимови виявили наступні порушення: пом'якшення свистячих – 2 дитини; парасигматизм шиплячих – 6 дітей; парасигматизм свистячих – 5 дітей; ламбдацизм – 5 дітей; ротацизм – 5 дітей; параротацизм – 2 дітей; гамацизм – 4 дітей; хітизм – 1 дитина; капацизм – 1 дитина; відсутність звуків африкатів – 1 дитина.

Обстеження зв'язного мовлення показало, що у всіх дітей воно несформоване на експресивному рівні.

Нами було введено такі критерії оцінювання:

1 рівень – високий: дитина самостійно виконує усі завдання, які пропонує логопед; правильно відповідає на запитання, складає речення; може переказати зміст казки з наочною опорою та без неї.

2 рівень – середній: дитина завдання виконує частково, потребує допомоги; довго думає над відповіддю на запитання; речення складає за допомогою навідних запитань; зміст казки переказує лише за допомогою навідних запитань.

3 рівень – низький: завдання самостійно виконати не може, або взагалі не виконує; на запитання не відповідає

взагалі; речення не може скласти навіть із допомогою; переказати зміст казки не може, героїв на малюнку показує.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Як висновок можна сказати, що у дітей переважно всі сфери мовленнєвої діяльності порушені майже однаково. Зв'язне мовлення дітей знаходяться переважно на низькому та середньому рівнях. Це доводить необхідність розробки та впровадження методики розвитку зв'язного мовлення засобами казкотерапії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левина Р. Е. Основы теории и практики логопедии. / под ред. Р. Е. Левиной. – М. : Просвещение, 1968. – 368 с.
2. Мальярчук А. Я. Обстеження мовлення дітей. Дидактичний матеріал / А. Я. Мальярчук – К. : Літера ЛТД, 2003. – 104 с.
3. Рібцун Ю. В. Обстеження лексичної сторони імпресивного мовлення дошкільників із ЗНМ / Ю. В. Рібцун // Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. пр. – К., 2007. – Вип. 4. – С. 95–103.
4. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред. М. К. Шеремет. – К. : Видавничий дім «Слово», 2010. – 672 с.

УДК 376

Л. В. Мороз

кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

Н. В. Скворча

завідувач Сумської міської
психолого-медико-педагогічної консультації
Управління освіти і науки
Сумської міської ради

ПОШИРЕНІСТЬ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДИТЯЧОГО НАСЕЛЕННЯ У М. СУМИ ТА СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті висвітлено особливості частоти та динаміки поширеності мовленнєвих вад серед дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, що проживають у м. Суми та Сумській області, а також надання їм корекційної допомоги.

В статтє предсталены особенности распространённости дефектов речи у детей дошкольного и младшего школьного возраста, проживающих в городе Сумы и Сумской

области, а также предоставления им коррекционной помощи.

The article highlights the features of the prevalence of speech defects among children of preschool and primary school age living in the city of Sumy and Sumy region.

Ключові слова: частота мовленнєвих вад, динаміка поширеності мовленнєвих вад, дошкільники, молодші школярі, корекційна допомога.

Ключевые слова: частота дефектов речи, динаміка распространённости речевых дефектов, дошкольники, младшие школьники, коррекционная помощь.

Keywords: speech defects, preschoolers, junior high school students, correctional assistance.

Постановка проблеми. Провідним напрямком розвитку сучасного суспільства є створення необхідних умов для інтелектуального, духовного та фізичного розвитку підростаючого покоління, а також збереження та зміцнення здоров'я дитячої популяції. Але останнім часом, як наслідок дії різноманітних негативних чинників екзогенного та ендогенного походження, спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей із вадами психофізичного розвитку. За дослідженнями ВООЗ, лише 20% новонароджених дітей умовно вважаються здоровими, інші – або страждають порушеннями психофізичного розвитку, або займають стан між здоров'ям та хворобою [1].

За даними Центру медичної статистики МОЗ України, наразі зареєстровано близько одного мільйону дітей з порушеннями мовлення, що потребують корекційної допомоги (і це лише серед діагностованих дітей) [3].

На думку професора М. К. Шеремет, модернізація системи корекційної освіти, що відбувається в Україні, повинна здійснюватись через набуття нею багатьох характерологічних ознак, серед яких необхідно виділити наступні: охоплення освітою всіх без виключення дітей із психофізичними вадами; рання діагностика і своєчасне виявлення освітніх потреб дитини, що передбачає професійний супровід дитини-інваліда, консультації для батьків, вчителів масових шкіл; підготовка фахівців, які сприймають нову систему та зможуть ефективно в ній працювати [4, 5].